І

Було се давно, літ тому звиш двадцять, коли на дорозі, що веде з Дрогобича до Борислава, здибалися одної літньої днини два молоді люди. Не знаю, чи могли де бути два парубчаки, майже однаких літ, а такі неподібні до себе вдачею і зверхньою подобою. Один — високий, крепкий і вродливий, нісся просто й легко, всміхався часто і часто затягав веселих пісень; його вбога, але чиста одіж і столярське знаряддя в мішку на плечах говорили відразу, що се столярський челядник іде шукати зарібку в Бориславі, що віднедавна зачав оживлюватися і стягати до себе чимраз більше робучого та промислового люду. Другий вандрівник був то мізерненький скулений і обшарпаний жидок, майже з старечим без виразу лицем, маломовний і немов сумовитий. Його худі ноги ледве здужали додержати кроку з здоровим столяром, а маленькі запалі оченята неспокійно бігали в ямках, немов злякалися чогось та хотіли де-будь сховатися. І він ішов до Борислава шукати щастя, але не ніс із собою ніякого знаряддя, ніякого способу до зарібку.

— А з чого ж ти, Юдко, гадаєш жити в Бориславі? — питає столяр.

— З чого бог дасть, — відповідає боязко скулений Юдка.

— Та то ніби так, усе в божих руках, — відповідає столяр, — але-бо у нас кажуть: бога взивай, а рук прикладай.

— У нас так не кажуть, — відповів коротко Юдка.

— А як же у вас кажуть? Рад би я знати!

— У нас кажуть: хто на бога здасться, тому бог не дасть пропасти.

— Ха, ха, ха! — зареготався столяр і махнув своїми дужими руками. — Най-но би я стрібував не робити з місяць, чи бог би зліз із неба та нагодував мене!

— Не говори так, Слимаку, не гніви бога!

— Я бога гнівати не хочу, але бог же чей не надурно дав чоловікові свою поміч!

І він знов розмахнув дужими руками, немов збираючись розбивати ними скали.

— Як бог схоче, то й твої руки не поможуть, Слимаку!

— Хіба мені повідпадають, а тоді й я не хочу жити!

— І здорові будуть, і не поможуть!

— О, сего не буде!

— Побачимо.

— Ну, ну, побачимо.

Оба товариші за час тої розмови йшли самітною дорогою через поля. До Бориславa було ще з півмилі. Сонце стояло з полудня і пражило немилосердно. Слимакові давно вже хотілося пити, та й Юдка віддавна час за часом жалібно позирав на вузлик у Слимака за плечима, з якого долітав його запах хліба й сиру. Він сам не мав при собі ані кусника хліба, ані одного крейцара.

Аж ось Слимак скрутив із звичайної дороги вбік під стрімкий, зсувистий горб. Юдка став на скруті.

— А ти, Слимаку, куди?

— Ади, ось тут криничка, хочу води напитися.

— А може й спочити троха?

— Ну певно! Сонічко пече, мов огнем пражить, а до Бориславa ще й так зайдемо завчасу.

— Най буде й так.

Посідали коло джерела. Слимак напився води, виняв хліб і сир із вузлика, а видячи, що Юдка не має свойого нічого, запросив і його.

— Але, може, тобі не вільно, бо трефне?

— Е, — сказав Юдка, — наш закон у крайній потребі позволяв їсти й трефне.

— А так, звичайно, не позволяє?

— Ні, не позволяє.

— Ну, то добрий ваш закон, що його можна як до потреби натягати так, як швець шкіру натягає.

— Не кажи так, Слимаку, гріх так казати. Наш закон так само від бога, як ваш закон, — сказав якось боязко Юдка.

Пополуднували — і далі. Ось уже й Борислав. Хоть досі йшли все сухою землею, хоть дощу не було вже майже від тижня, то прецінь у Бориславі на всіх вуличках було глибоке грузьке болото. Жиди, парубки,

ріпники, вози й тачки снувалися довкола. Гамір, співи, крики та п’яні прокляття невгавали й на хвилю.

— Куди ж ти тепер, Юдко?

— Піду де шукати місця. А ти куди?

— Я тут замовлений до одної будови, он там, видиш? Маю там робити двері, футрини і всю столярську роботу. Ну, бувай здоров!

— Бувай здоров, Слимаку! А знаєш що? Якби тобі коли було чого треба, а я би міг, — знаєш, я не такий жид, прийди до мене! Я тобі не забуду!

— Я до тебе? Ха, ха, ха! — зареготався Слимак. — А що ж ти мені поможеш, коли ти сам голий!

— Хто знає, Слимаку, хто знає, що кому бог судив. Ще раз кажу, приходи, Юдка тобі не забуде!

І розійшлись.

II

Минуло десять літ. При головній бориславській вулиці йно що отворився новий шинок. Шинок стояв на розі двох вулиць, у дуже добрім місці, хоть майже локоть нижче від рівня вулиці, так що до дверей треба було східцями сходити в долину. Робітники день і ніч заповнювали простору, брудну і вогку шинківню; співи, крики та сварки не втихали там ніколи і глухим клекотом неслися на Борислав крізь вічно отворені вікна. Над дверима шинку прибита була таблиця, помальована начорно, а на ній огнисто-червоними буквами було виписано: "Bier und Branntwein-Ausschank des Judas Maultrommel". А в шинку поміж п’яними робітниками звивався, мов пискор, скулений, хоть і не дуже-то мізерний,

жидок: то був Юдка. А за шинквасом стояла гидка, як ніч, але багато вбрана жидівка, звичайно з одним або з двома дітьми на руках: то була його жінка.

Вечір. Юрбами висипали робітники з роботи і розсипалися хто куди, а найбільша часть по шинках. У Юдки повно, як набито. Але що се за сумний, похнюплений, нужденний чоловік протискається крізь товпу до шинквасу? Його лице, бліде й зіссане, свідчить про перебуту слабість. В руках у нього дві кулі, що ними підпирається, безпомічно волочучи хорі, вихудлі ноги. Ось він з тяжкою бідою доперся до шинквасу, став і обзирається.

— Чого вам треба? — спитала жидівка.

— Юдки.

— Юдки? А нащо вам Юдки? Хочете горівки, то я вам дам і сама. А наборг то й Юдка не дасть.

— Ні, я не хочу горівки, я би хотів поговорити з Юдкою.

— Поговорити? — спитала протягло жидівка і з погордою змірила очима того нужденного, обдертого пройдисвіта. — Що ви йому маєте сказати? Скажіть мені, то я йому скажу.

— Ні, я би хотів йому самому. А ось і він! — І обдертий пройдисвіт обернувся до Юдки, що саме протисся до шинквасу зо склянками та чарками в обох руках.

— Der Goj will schmissen mit dir, — сказала жидівка Юдці. Той обернувся і хвилю глядів на обдертого пройдисвіта, але, очевидно, не міг його пізнати.

— Ви хотіли говорити зі мною? Ну, говоріть, чого хочете?

— Ви не пізнаєте мене, Юдко?

— Ні, не можу якось, — сказав Юдка, ще раз зирнувши на нього.

— Правда, не нині то діялося, як ми оба, ще молодші, вандрували до Бориславa, тямите?

— А, Слимак! О, що то з мене за забудько! Як же не тямити! Ну, що чувати, Слимаку?

— Зле чувати, Юдко. Коло мене біда.

— Коло мене добре, богу дякувати, — відказав Юдка.

— Виджу, виджу, — сказав сумно Слимак, хитаючи головою.

— Знаєте що, Слимаку, я тепер не маю часу говорити з вами. Сядьте собі тут на лавку, так... Malky, gib ejm a güt Bromfen, ün an Umbassen, hörst dü mech? А відтак, як буде вільніше, то побалакаємо. Добре?

— Та добре, — сказав Слимак і сів у куті коло шинквасу.

Вже було геть по півночі, коли в шинку настільки зрідло людей і втихомирилося, що Юдка міг мати хвилю вільнішого часу. Він збудив Слимака, що за той час, серед гамору й задухи, спав на лавці.

— Ну, Слимаку, повідай, що там у тебе чувати?

— Видите що, — сказав неохітно Слимак. — От чого я доробився за десять літ. Жінка розпилася і вмерла, перевела все, що я мав. Мене самого вергло в слабість, ноги відняло. Що тепер діяти? До столярської роботи не приймають, там треба стояти, бігати, а я не годен. До ями

також годі. Що діяти? Руки здорові, а приходиться, відай, гинути живцем.

— А видиш, Слимаку, чи я тобі не казав, що бога не треба вчити, як має чоловіка карати? У бога на все спосіб є.

— Ой, виджу вже! — зітхнув Слимак. — Кілько я перетерпів за ті літа, боже єдиний! Ади, сивію!

— Ну, а що ж тепер буде?

— Або я знаю, що буде. Я прийшов до вас, Юдко. Знаєте, ви тоді казали: прийди! Доки я міг заробити, то гадаю собі: зароблю. А тепер годі. Та й то, видите, не так, аби зовсім годі: руки здорові і все, а тілько ноги, от біда!

— Та що я вам пораджу на ноги?

— Е, вже мені на ноги ніхто не порадить, хіба рискаль та лопата, — сказав з жалібним усміхом Слимак. — Але може би ви винайшли для мене яку роботу?

— Роботу? Гм… — сказав Юдка і задумався. — Для тебе роботу? То трудно, небоже Слимаку! Але що робити, обіцяв чоловік, то треба якось погадати. Ну, знаєш, Слимаку, лягай собі тут на лавочку.Małky, gib ejm a schmutzig Lałech ünter’n Kopp. Переночуй, а завтра будемо видіти!

З таким словом Юдка пішов спати, а Слимак, зітхнувши і помолившися до бога, ляг на лавку, звинувши під голову брудну верету, яку принесла йому жидівка, і швидко також заснув.

На другий день рано Юдка довго нараджувався зі своєю Малкою, бігав десь-кудись по сусідах, а далі коло полудня закликав Слимака до своєї спальні, заваленої перинами і майже зовсім темної.

— Знаєш що, Слимаку, є для тебе робота.

— Яка?

— Легка робота, столярська. У тебе є деяке начиннє?

— Та щось там є: пара гиблів, свердлик і топір.

— Ну, добре. Свердлик можеш продати, свердлика не треба. Треба тільки гибля, сокири та пилки.

— А що ж то за робота тільки з гиблем, сокирою та пилкою?

— Легка робота, Слимаку. Будеш стругав ручки до корбів та млинків, листовки, кілки, знаєш, такі дрібниці. Навіть верстату не треба, можна на віснім стільці; будеш собі сидіти та й усе свою роботу робити.

— А почому? Що заплатите?

— Заплатите, Слимаку? За що ту платити? Слухай, що я тобі скажу! Ти хати не маєш, правда?

— Не маю.

— Ну, я дам тобі хату, ось ту на подвір’ю. Тихо тобі буде, спокійно, лише сиди та роби. Чуєш? А їсти також дістанеш, і гиблівки твої, розуміється, гиблівки! груба тріска до мене. Ну, а шмаття, може, є яке у тебе, га?

— Та щось там є.

— Ну, то добре. Як буде треба, то й те найдеся. Верету дам на постіль, ну, та й дві пачки тютюну на тиждень, та й щосуботи дві порції горівки. Пристаєш, Слимаку?

— Та що робити, най і так буде, — сказав понуро Слимак і похилив голову з таким сумним виразом, немов схиляв її в якесь важке ярмо, з котрого вже ніяка сила не в стані видобути його.

III

Знов минуло десять літ. Приїзд цісаря літом 1880 р. згромадив до Бориславa тисячі народу з усеї підгірської околиці. Пішов і я. Ранком погода була прехороша; весело гуторячи, йшов я з громадкою знайомих селян, любуючися чудовими околицями та густими вівсяними копами, що, мов звізди на небі, виднілися кругом по полях. Однако ж недалеко Бориславa захопив нас дощ, густий та проймаючий так, що, дійшовши до Бориславa, всі ми промокли до нитки, а особливо я дрижав від холоду, вибравшись у дорогу в одній тільки літній блузі з сірого полотна. Звісна річ, що в таких немилих обставинах зовсім не до душі мені було задивлюватися на вінці, тріумфальні брами з написами, тисячі хоругвок та тисячі празнично пристроєних жидів, що, невважаючи на сльоту, густо снувалися по вулиці, гордо всміхаючися та раз ураз нарікаючи на бога, що попсував їм "їх свято", котре їх так багато коштує. Я й мої товариші недовго швендались по болотнистих улицях; холод і дощ спонукав нас живо шукати сухого притуловища. Ми вступили до першого шинку, зараз-таки за тріумфальною брамою. То був шинок Юдки Маультроммеля.

Погана, як ніч, поморщена вже жидівка стояла за шинквасом, хоч сьогодні задля празника нікого, крім нас, не було в шинку. А по шинку походжував підстаркуватий уже жид, з гарним животиком, у атласовій бекеші, перепереzаній святочним шовковим поясом, з видраним "штрамеле" на голові. На його гладкім, блискучім, хоч жовтім лиці виднівся супокій і вдоволення. То був Юдка.

Я огрівся трохи і вийшов на подвір’я. До нього зі всіх боків припирали сліпі стіни сусідніх домів та шоп, поліплені жовтою глиною. Се була немов велика клітка, брудна, занедбана, гнила й вонюча над усякий опис. На середині стояла велика купа сміття і всяких олітків. Направо попри вугло шинку був вузенький прохід на вулицю, і туди ж текла з-під сусідніх окапів потоком вода на низьке, мов яма, подвір’я. Але на другім кінці вихід її був почасти затамований. Там, приперта до сліпої стіни якогось довжезного будинку, стояла нужденна не то шопа, не то буда, з прогнилим дахом і чорними неполіпленими, в многих місцях дірявими стінами. Між шинком а будою була тільки вузенька протока для води, але напливаючий потік не міг у ній зміститися і залляв майже цілу половину подвір’я широким ставком болотяної бурої води.

Особливо коло буди, яко найнижче положеного місця на цілім подвір’ї, згромадилося найбільше води, і чималий потік лився крізь шпари в полупаних дверях і попід прогнилим порогом до середини. Одно вузеньке віконце з повибиваними з давен-давна шибами ціле заліплене було пожовклим від сонця і дощу папером. У буді було тихо, як у гробі. Дощ не то що не переставав, але змагався. З вулиці долітали в сю кліть глухі крики і гамори, але ні один слід на тім відразливім подвір’ї не показував, що нині в Бориславі свято, що вся та оселя прибралася нині в празничний стрій, щоб повітати найдостойнішого гостя. Сіра, гнила й мерзенна буденність царювала тут зовсім спокійно та непорушно.

Хвилю стояв я під піддашшям, роззираючися довкола, коли втім з правого боку вузьким пролазом протиснулася невеличка, може, осьмилітня дівчина і несміло питаючими очима глянула на мене.

— Чого тобі, дитинко? — спитав я.

— Я ту прийшла до діда.

— До якого діда?

— А ось ту, — вона показала нужденну буду, — тут дід Слимак. Я його так називаю дідом. Я прийшла подивитися на нього. Не знаєте, чи він дома?

— Не знаю, дитинко. А він виходить куди?

— Та не виходить. Але дід казав позавчора, як я була в нього, що його Юдка хоче викинути.

— Викинути? А то чому?

— Ба, видите, бо дід уже старий, не може робити.

— А що ж ту той дід робить?

— Та от так: ручки до корбів, листовки, кілочки. Відколи тямлю, то він усе то робить; мамуня казали, що вже щось десять літ.

— А ти від позавчора не була в нього?

— Та не була, бо мої мамуня також були слабі, та я мусила сидіти коло них. Аж нині їм стало троха легше, то я випросилася до діда. І мамуня самі казали, аби я йшла, може, дідові треба що принести, абощо, бо дід слабий на ноги і не може вийти. А як не треба нічого, то щоб я зараз вертала.

— Ну, добре, то йди та подивися.

Дівчина пустилася йти, але спинилася, побачивши величезну калюжу перед дверима.

— Ой-ой-ой, як ту перейти? Адіть, яка вода, як Дунай!

— Постій, я тебе перенесу, — сказав я і, взявши дівчину на руки, ступив у калюжу. Бродячи мало що не по коліна, я дійшов до дверець і отворив їх. Дивний і страшний вид показався нашим очам. Буда вся стояла в воді. Кругом чорні голі стіни, крізь які де-не-де проблискувало буре денне світло. Коло дверей старий вісний столець, на нім гибель, пилка, топір і купа недострyганих кусників дощок. А в куті, також майже зовсім у воді, купа трісок, гиблівок, перегнилих на гній, накладених високо верства на верству, а на тій купі, заритий у той гній до половини і ледве покритий старими чорними шматами, лежав чоловік, синій, як боз, сухий, як скіпа, з виразом страшного болю і якогось жалю на поморщенім лиці. Се був Слимак, а правду кажучи, тільки труп Слимака...

Морозом повіяло на мене. "Десять літ у такому пеклі! І тут жив чоловік!" — тремтіли уривані думки в моїй голові. А дівчина тим часом кинулася будити діда, та, побачивши, що дід зимний, і задубілий, і такий якийсь страшний, скрикнула голосно й кинулася надвір. Вибрів і я за нею. Однако крик дівчини не звабив нікого до холодного трупа. В тій самій хвилі густо збиті громади народу підняли на вулиці оглушливий крик:

— Віват! Най жиє наш тато! Най жиє!

Се був знак, що найдостойніший гість завітав у вулиці Бориславa.

Небо випогодилося, пошарпало бурі хмари і скинуло їх із себе в кут, немов нужденні жебрацькі лахмани, щоб натомість показати свою блакитну празничну одежу.

— Віват! Віват! — гомоніло по всім Бориславі, гомоніло з тисячних уст. А дід Слимак за той час німо, понуро, зі зболілим видом лежав у

своїм гнилім берлозі, в тій гидкій шкаралущі, куди заперла його людська захланність і відки увільнила його тільки остатня приятелька — смерть.

Львів, у січні 1881 р.

---

* Продаж пива й горілки Іуди Маультроммеля (нім.).— Ред.

* Цей чоловік хоче говорити з тобою (євр.).— Ред.

* Малко, дай йому доброї горілки і закуску, чуєш? (євр.). — Ред.

* Малко, дай йому брудну верету під голову (євр.). — Ред.